

БІЛЬСЬКЕ ГОРОДИЩЕ — археологічна пам'ятка, найбільше укріплене поселення Європи доби раннього залізного віку. Знаходиться на вододіл. плато річок **Ворскла** та **Суха Грунь**, переважно на тер. Котелев. (пobl. с. Більськ) і Зіньків. р-нів Полтав. обл. Площа, за підрахунками **Б. Шрамка**, — 4020,6 га, товщина культур. нашарувань становить 0,5–0,6 м. Б. г. — складний комплекс споруд, який у плані має форму неправиль. трапеції; складається з 4-х осн. частин: Велике (пл. 3868 га, довжина валів 25 995 м), Західне (72 га), Східне (65,2 га), Куземінське (15,4 га) укріплення. Заг. довжина усіх валів 33 833 м. Пд. лінія Б. г. проходить pobl. с. Глинське Зіньків. р-ну Полтав. обл. Б. г. створювалося поступово. Спочатку на підвищенні правого берега р. Ворскла, у межах пізнішого Великого укріплення, виникло кілька неукріплених поселень. Наприкінці 8 — на поч. 7 ст. до н. е. з'явилися два окремих укріплення: Зх. (на березі р. Суха Грунь) і Сх. (на березі Ворскли). У 7 — на поч. 6 ст. до н. е. ці укріплення були об'єднані спільним валом Великого укріплення в єдине городище. У 5–4 ст. до н. е. додатково збудовано особливе Куземінське укріплення для захисту причалу і складів на березі Ворскли. Від пд.-сх. рогу Великого укріплення Б. г. вали та рови спускалися з краю високого берегового плато униз до причалу. Збереглися земляні вали заввишки 9–10 м і рови глиб. до 6 м. Біля Б. г. на берегах р. Суха Грунь розташ. курганні могильники (найбільші — в урочищі Скоробір). Дослідж. Б. г. розпочато ще 17 ст. (Г. де Боплан), продовжено у 1784 (О. Шафонський), серед. 19 ст. (Д. Гумілевський — архієпископ Філарет), 1988–89 (І. Зарецький). Перші археол. розкопки — 1897 (**О. Бобринський**), перші масштабні дослідж. — 1906 (**В. Городцов**). Від 1954 роботи на Б. г. проводить Скіфо-слов'ян. експедиція Харків. університету на чолі з Б. Шрамком. Від 1989 розкопки веде також укр.-нім. експедиція Інституту археології НАНУ та Гамбурз. університету (керівники **В. Мурзін** і **Р. Ролле**), від 1994 — експедиція Полтав. центру охорони й дослідж. пам'яток археології (**О. Супруненко**), Полтав. пед. університету (П. Гавриш), Харків. палацу дит. та юнац. творчості (І. Шрамко). Різноманітні знахідки, виявлені під час розкопок, засвідчують, що Б. г. виникло на зламі двох епох, коли відбувався перехід від бронз. до заліз. віку. Встановлено, що культурні нашарування Б. г. належать до **зрубної** та **бондарихинської культур**. Насел. було етнічно неоднорід.: будини, гелони, неври та ін. Осн. заняття — землеробство, городництво, скотарство, мисливство, ремесло (зокрема металообробне). Б. г. з центру союзу племен перетворилося на міський центр, який ототожнюється зі згаданим Геродотом м. Гелон (до 3 ст. до н. е.). Під час археол.

дослідж. нашарувань Б. г., які належать до раннього залізного віку (7–6 ст. до н. е.), виявлено багато решток житл., госп. і культових споруд різних типів. Житла мали вигляд землянок, частіше — наземних споруд каркас. конструкції з обмазаними глиною стінами. Зустрічаються житла з дерева, які мають підпілля; були й зрубні будівлі. Знайдено багато ям для зберігання зерна, ям-льохів, клунь (стодоли для просушування збіжжя), кошар для молодняка худоби, майстерень та ін. споруд. Із знарядь землеробства, крім поширених кам'яних зернотерок, заліз. серпів та кіс, на Б. г. знайдено глиняні моделі орала, ярма, а також знач. палеоботан. матеріал у вигляді обвуглених зерен та їх відбитків на глині. Металографічні дослідж. свідчать, що місц. ковалі виготовляли високоякісні вироби, широко застосовуючи ковал. зварювання заліза і сталі. Руків'я мечів та ножів прикрашені зображеннями птахів або тварин. Нові знахідки з Б. г. дали змогу уперше реконструювати малий споруджений горн ямного типу, поширений у ранньому залізному віці. Тут виявлено виразні його рештки, а також кузню того часу із горном і кам'яним кувадлом. Отримано докази високого рівня розвитку місц. ремесла, пов'яз. з обробкою кольорових і благород. металів. Важливі знахідки - уламки ливар. форм, зокрема для відливання прикраси для щита у вигляді оленя. Напевно, місц. виробом слід вважати також бронз. казан із ручками у вигляді цапів. У кургані Вітова Могила pobl. Б. г. знайдено 174 бронз. наконечники для стріл. На Б. г. виявлено кілька найдосконаліших бронз. ливар. форм (кокілі). Крім простого і лощеного кухон. і столового посуду, місц. гончарі виготовляли з глини художні вироби. Знайдено багато антропо-, зоо- та орнітоморфних статуеток. Б. г. було важл. центром торгівлі. В одному з курганів могильника Скоробір біля Б. г. знайдено таріль 2-ї пол. 6 ст. до н. е. із родосько-іоній. центру. Особливо багато амфор для вина, привезених із різних центрів антич. світу. Монетар. обігу місц. племена ще не мали. Як заг. еквівалент використовувалися товаро-гроші. Досліджується Б. г. з перспективою подальшої музеєфікації — створення археол. заповідника.

Рекомендована література

1. Більське городище в контексті вивчення раннього залізного віку Європи. П., 1996;
2. Шрамко Б. Більське городище на Полтавщині (3 історії досліджень найбільшого в Європі поселення скіфського часу) // НТЕ. 2003. № 1–2.

Н. І. Бондаренко

Бібліографічний опис:

Більське городище / Н. І. Бондаренко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2003. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-40941>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).